

Nr 273.

Av herrar **Hansson** i Rättvik och **Berglund**, om skrivelse till
Kungl. Maj:t angående avskaffande av katekesunder-
visningen i skolorna m. m.

Redan år 1903 anhöll riksdagen hos Kungl. Maj:t om åtgärder för den nu använda katekesutvecklingens ersättande med en ny efter barnålderns mottaglighet och behov avpassad handledning i den kristna tros- och sedeläran. Sedan dess har det allra ivrigaste arbete i syfte att skapa en ny katekes pågått. Ej mindre än ett 30-tal läroboksförslag ha utarbetats, en del av ganska framskjutne män. Intet av dessa har dock vunnit ens de kyrkliga myndigheternas gillande. Nu senast har den år 1911 tillsatta kungl. katekesnämnden framlagt ett ur långvarig möda och granskning framarbetat förslag till lärobok i »vår kristna tro». Detta förslag är just nu under omprövning ute hos domkapitlen m. fl. myndigheter.

Det torde vara uppenbart, att detta förslag ej kan godkännas. Det synes ock bli skarpt kritiserat av myndigheterna. Men därmed synes det ock vara klart, att en ny katekes för närvarande ej kan skapas. De otaliga förslag, som förgäves framlagts, intyga det. Ty antingen är ett förslag för frisinnat och förkastas då av kyrkan, eller står det på 1500-talets synpunkt och förkastas då av vårt folks överväldigande flertal, eller ock är det en ängslig kompromiss, vilket är det värsta av allt.

Enda möjligheten att komma ur detta olidliga dilemma är att resolut avskaffa allt vad katekes heter. Ej blott storkatekesen, ej blott varje slags försök att ersätta denna, ej blott lillkatekesen utan varje slags katekes överhuvud har faktiskt utdömts av erfarenheten. Enda möjligheten att tillgodose skolans, tillgodose barnens, tillgodose samvetets krav är att bortse från trosläran, varom nu en gång så stor oenighet råder,

och koncentrera undervisningen under de första skolåren på det, varom alla eller nästan alla tänkande människor äro eniga nämligen sedeläran, etiken.

En lärobok i etik behövde på intet sätt bli pedantiskt moraliserande. Den borde vara åskådlig, levande, personlig. Den borde anknyta sig till några stora etikers personliga gestalter. Man kunde nämna flera sådana. Man kunde nämna både kineser och indier. Det förakt det kristna västerlandet hyst för österns sedelära och sedeliv borde avsevärt minskas, tycker man, inför den uppvisning i västerländsk kristlig moral världskriget inneburit. Men främst bör man ju hålla sig till de livs- och tankevärldar, som äro vår kulturs förnämsta och ännu ej rätt tillgodogjorda källor — antiken och urkristendomen. En skildring ur Sokrates', antikens ädlaste och mest idérique etiker, liv med ett urval ur hans för barnen mest fattliga samtal om sedliga spørsmål skulle både fångsla och förädla barnens sinnen. Men framför allt bör den undervisning, som skall ersätta katekesen, omfatta Jesu etiska förkunnelse.

En sådan undervisning kan omöjligen stöta någons samvete. Även fritänkarne ha i regeln den djupaste respekt för Jesu etik. De kristet troende böra å sin sida med glädje se barnen inhämta sin mästares ord, utan att några för dem motbjudande vetenskapliga religionsmeningar tillfogas, och därtill ord som denne tillmätte så stor och avgörande vikt i sin förkunnelse. Visserligen förefinnes ur kyrklig synpunkt den olägenheten, att en hel del av dessa ord stå i klar strid mot statskyrkans praktik och lära, så t. ex. förbudet mot edgång och budet att ej stå emot den som är ond. Men då kyrkan själv även låtit dessa ord följa med i den religionsundervisning den hittills velat och fått påtvinga andra, bör den ej kunna klaga över samvetstväng, om de fortfarande läsas.

Visserligen kan enligt vår mening en vetenskapligt grundad religionshistorisk undervisning ej undvaras i våra skolor. Men en sådan kan ej gärna ersätta katekesundervisningen, vilken ju framför allt varit avsedd — eller bort vara avsedd — att inriktas på barnens vilja och känsla. Även motståndarne mot en objektiv historisk religionsundervisning borde alltså kunna vara med om vårt här framställda krav på en etisk undervisning med Jesu etik som främsta grundval.

Då undertecknad Hansson förra året i en riksdagsmotion (andra kammaren nr 273) framhöll dessa synpunkter, förklarades de i första tillfälliga utskottets motivering, undertecknad av herr Arthur Engberg, åsyfta en »konfessionellt dogmatisk» undervisning. Detta innebär en missuppfattning, så mycket mer förvånansvärd som utskottets handlägg-

ning eljes var förståendefullt välvillig. Hur skulle en undervisning, som uttryckligen förklaras *icke* böra vara »pedantisk moraliserande» utan »åskådlig, levande, personlig», kunna kallas dogmatisk? Och hur skulle en undervisning, som uttryckligen säges böra omfatta etiken men ej tros-läran samt återgiva ej blott Jesus' utan ock Sokrates' och andra stora etikers sedliga förkunnelse, kunna kallas konfessionell? I så fall måste den åsyfta att lära barnen på en gång omfatta Jesus', Sokrates' samt eventuellt Buddhas och Konfutses religioner — något som, även om viljan finnes, vore blankt omöjligt. Att emellertid motionen saknar varje kristendomsfientlig tendens, det skall villigt erkännas.

A andra sidan har nämnda motion haft att glädja sig åt värderika erkännanden även utanför utskottet. Den ivriga kämpen för religionsfriheten — fast ej mot religionen — lektor Henrik Petrini har i Socialdemokraten hävdadt, att motionens kläm innehåller just det krav, som nu mest är av nöden. Samtidigt har ärkebiskop Nathan Söderblom yttrat sig mycket välvilligt om motionen i några tidningsartiklar, vilka även delvis citerats av utskottet, och vilka sedan avtryckts i hans bok *Religionen och Staten*. Han säger (anf. arb. sid. 7):

»Moralen blir som skolämne alltför torr och tråkig, om den isoleras från religionen. En bland de motionärer som själva tydligen sett detta vill hava en åskådlig, levande och personlig lärobok, där moralens heroer framställas. Håri ger jag honom alldeles rätt. Jag vill i likhet med honom gärna hava med både Sokrates och andra, som äro helgon utan att stå i kyrkans katalog. Det viktiga momentet i hans motion är insikten, att en blott s. k. objektiv undervisning här är förfelad. Han ser att katekesundervisningen ej kan ersättas med vad man kallar religionshistorisk undervisning. Ty det behövs något, som påverkar barnens vilja och känsla. Härutinnan övar denna motion i själva verket en nyttig kritik mot åtskilliga illusioner, som varit med om andra hithörande motioners framkomst.»

Ärkebiskopen fortsätter emellertid: »Men hur vill man låta barnen möta Jesus och andra andens och livets herrar livslevande utan att de på samma gång möta hans och deras övervärldsliga tro?» Hårtill kan svaras, att det visserligen är omöjligt att lära barnen känna Jesus' och andra religionsstiftares etik utan att även giva dem kunskap om deras religion. Men därmed är icke sagt, att deras religion och deras etik måste framställas som oskiljaktigt förbundna. Den historiska erfarenheten har ständigt intygat och intygar dagligdags, att människorna kunna upptaga och tillgodogöra sig många av en stor religionslärares etiska bud

utan att upptaga dennes tro. Detta så mycket hellre som ofta olika religionsstiftare framställt fullständigt samma etiska bud men med helt skiljaktig religiös motivering.

Därför måste vid undervisningen en särskillnad göras mellan religion och etik. De röra sig ju ock på helt olika områden, den förra på tankens och trons, den senare på viljans. Visserligen kan och får denna skilsmässa ej göras pedantisk. De båda ämnena böra stå i en viss kännning med varandra alldeles som, på ett helt annat område, historia och geografi. Men detta utesluter ej att läroboken i sedelära bör vara skild från läroboken i religionslära, liksom redan nu katekesen är skild från bibliska historien.

Vidare måste ock sedeläran och religionsläran behandlas på ett olika sätt vid undervisningen. I fråga om tros läran är det alldeles icke rätt, att de olika lärosatserna framställas för barnen såsom absoluta sanningar. Det får icke ske att läroboken eller läraren med hela sin makt, hela sin auktoritet säger till barnet: så är det, detta är absolut visst; detta måste du tro eljes får du dåligt betyg, eljes är du en dålig människa, eljes blir du evigt osalig. Just vördnaden för religionen, vilken ju rör sig på så särskilt djupa och ömtåliga områden som personlighetens inre livs och världsförklaringens, borde göra ett dylikt tillvägagångssätt uteslutet. I fråga om etiken däremot ställa sig de praktiska kraven i förgrunden. Hänsynen till människornas sammanlevnad, till samhällets livsvillkor nödvändiggör härvidlag månet *måste*. Barnet måste t. ex. lära sig, att det måste respektera sina medmänniskors liv och frihet, att det måste vara ärligt och sannfärdigt. För visso medför emellertid människans allmänna bristfullhet, att det ej heller på etikens område kan formuleras några undantagslösa, alltid giltiga lagar, och därom måste skolundervisningen vara ärligt medveten.

Vid undervisningen i sedelära får den sociala etiken ej försummas. Såväl världskriget självt som dess inverknings på det inre tillståndet i de krigförande och neutrala länderna visar på ett förfärande sätt, hur föga makt samhällssinnet i prövningens stund har över folkens hjärtan. Skulden härtill måste i hög grad läggas på skolundervisningens försummelse. Tack vare dessa har det varit möjligt att så vitt sprida den fördärvliga uppfattningen, att sedlighetens lagar ej skulle gälla på det statliga området, ej skulle gälla folkens inre och yttre samlevnad, d. v. s. just det område där ett orättrådigt uppträdande gör mest skada och alltså sedlighetens krav bäst behövde inskärpas. Också har man ju särskilt under världskriget sett både filosofer och politiker öppet förkunna, att i politiken

äro maktens hänsyn de enda de ännu taga. Redan i skolan måste samhällets uppbyggande makter börja kampen mot detta tal och det sinnelag, varur det framgått. Den sedelära vi önska studerad i skolorna måste alltså omfatta ej blott enskild utan ock samhällig etik, vilken även den i hög mån kan anknytas till Jesus' sedliga förkunnelse.

Men om alltså etiken bör läsas jämsides med, fast skild från religionskunskapen, så måste ock tillses att ej dessa båda högviktiga läroämnen strida mot varandra. Det sanningens och ärlighetens bud, som inskärpes under den etiska undervisningen, får ej av skolan själv kränkas under religionsundervisningen. Härvidlag framstår det emellertid som ett mycket märkligt faktum, att barnen ej blott i katekesen utan ock i bibliska historien få lära sig såsom absolut sanna en hel del ting, vilka stå i den mest uppenbara strid med vad såväl vetenskapsmännens som folkets stora flertal anser vara riktigt.

Ej blott flera av katekesens dogmer utan ock många av bibliska historiens läsestycken uppfattas numera som icke giltiga av praktiskt taget alla vetenskapsmän, även av teologerna, även av de mest konservativa. Läran att bibeln in i minsta bokstav är Guds uppenbarade ord kan nu anses vara fullständigt uppgiven. Men det är den, som faktiskt ligger till grund för skolundervisningen i biblisk historia, åtminstone så långt denna sträcker sig. Berättelserna om skapelsen, syndafallet, syndafloden, patriarkernas öden o. s. v. framställas som in i minsta detalj bokstavligt sanna. Märk väl, detta sker blott i folkskolan. Redan i de allmänna läroverken, särskilt de högre klasserna, är tonen i religionsundervisningen en helt annan, friare och mindre dogmatisk. Men framför allt är det påfallande, att just den rent teologiska undervisningen, den undervisning, som skall utbilda kyrkans egna präster, är till själva sitt sanningsbegrepp så diametralt motsatt den i folkskolan påbjudna. Man behöver blott kasta en enda blick på de läroböcker som därvid användas, framför allt i Israels historia, för att finna hurusom de berättelser, vilka för skolbarnen framställas som oomtvistlig verklighet, där behandlas blott som israelitiska historietraditioner eller religiösa förklaringsförsök av den föreliggande verkligheten.

Vad sedan angår allmänhetens uppfattning, så är det väl känt, att det bland vårt lands talrika arbetarklass råder stort missnöje med skolans nuvarande religionsundervisning. Arbetarklassen i sin helhet är visst icke religionsfientlig eller ens religionslös. Men den kan lätt bliva både det ena och det andra, om den märker, att skolan påtvingar dess barn en religionsundervisning, som står i klar strid med dess sanningsbegrepp. Även inom den rika eller läroverksbildade klassen är det på sin höjd ett

litet fåtal, som hyllar den i folkskolan inlärdas religiositeten. Man brukar framställa bönderna som den fäderneärvda religiositetens bärare. Men var och en vet, att det hos dem finns ej blott mycken religiös otro och likgiltighet såsom hos alla klasser utan ock mycket religiöst frisinne. Frisinnad religiositet synes över huvud vara en åskådning, som särskilt tilltalar det svenska lynnet. Man brukar skildra de frireligiösa såsom den religiösa konservatismens orubbliga härskara vad lärobyggnaden och den bibliska bokstavstron angår. Men det vore orättvist att framställa alla frireligiösa såsom helt avvisande mot den historiska bibelforskningen. Det vore ock förvånande, om just de, som själva fått kämpa så hårt för sin samvetsfrihet, skulle vilja kränka andras samveten, och det just i en så ömtålig punkt som barnens för livet och karaktären grundläggande undervisning.

När ställningen både inom vetenskapen och ute bland folket är sådan, förstår man lätt vad resultatet skall bliva av skolans religionsundervisning. Skolungdomen får lära sig att som heliga och absolut vissa godtaga en hel rad ting som den, när den kommer ut i livet, finner att just ingen tror på. Med nutidens allmänna läskunnighet och andliga livlighet får den ock lätt en vink om att vetenskapen ogillar den inlärdas skolvisdomen. Vad skall den då tro? Naturligtvis att skolan icke är ärlig. Naturligtvis att skolans lärare eller myndigheter söka med den medvetna osanningens hjälp påverka dess sinnen för att vinna syften som ej tåla dagsljuset. Den tror antingen att de äldre vilja bedraga de unga för att hålla dem i styr eller — kanske oftare — att överklassen använder religionen som ett tukto- och bedövningsmedel mot underklassen. Därav födes naturligtvis lätt hat och förakt mot allt vad som under religionsundervisningen inläres, mot både trosläran och sedebuden. Att det sedliga resultatet av skolans religionsundervisning är långt ifrån lysande, har länge varit känt och erkänt, och det sätt, varpå vårt folk och särskilt vår ungdom bestått kristidens moraliska prov, giver en ny energisk påminnelse om nödvändigheten av en reformerad etisk undervisning. Men skall denna nya undervisning bättre kunna fylla sin uppgift, måste den först och främst byggas upp på ärlighetens grundval.

Nu frågar man antagligen: är det då meningen att lära de små barnen anse de bibliska berättelserna, vilka så många släktled hållit och deras egna föräldrar kanske ännu hålla i så djup helgd, för sagor, myter eller legender? Nej, det är icke meningen. Vad vi kräva är att berättelserna icke inpräntas som absolut heliga och sanna. Men vi kräva icke att de skola utgivas som osanna eller icke-heliga. Vi ansluta oss till den

mening, som hyses av många övertygade kristna och som även uttalas av ärkebiskop Söderblom i *Religionen och staten* (sid. 11). Enligt denna skola de olika lärorna och berättelserna icke utgivas som Guds ord, icke heller som statens eller som skolans ord, utan som de religiösa personernas, författarnes eller menigheternas egna ord. Barnen böra få lära sig vad judafolket och dess profeter, vad Jesus, Paulus, Luther och den kristna församlingen lärt och tänkt, och de böra naturligtvis få lära sig att lyssna till alla dessa ord med uppmärksamhet och allvar. Berättelserna om skapelsen, om syndafallet o. d. framställas alltså som vittnesbörd om det judiska folkets tro, uttalade i dess heliga skrifter, och naturligtvis böra barnen få lära sig, att detta folk intager en enastående märklig ställning i religionshistorien. Men avgörandet om och i vad mån dessa berättelser innehålla en bokstavlig och evigt förblivande sanning, det måste överlämnas åt barnens och deras föräldrars eget förstånd och samvete. Även om vid denna prövning berättelserna ej finnas vara vetenskapligt riktiga, behöva de visst icke därför anses som osanna eller värdelösa. Tvärtom bör deras rent religiösa innehåll framträda vida klarare och frigjordare, när det utmanande kravet på absolut bokstavssanning förfallit. I fråga om skapelseberättelsen har t. ex. en from teologisk professor, Michelet, framhållit, att den först då får religiöst värde för nutidsmänniskan, när den icke fattas som en skildring av en astronomisk-geologisk-biologisk process utan som en religiös troshymn till Guds makt och kärlek.

Vi vilja ej, att man skall oro småbarnens sinnen med bibelkritikens och den moderna religionsforskningens problem, strider och mer eller mindre sannolika resultat. Vi vilja endast att de bibliska berättelserna och troskrönikorna framställas i en kortfattad och som pålitlig allmänt erkänd ram, vari man får veta vilken eller vilka som omtalat eller framställt dessa, vilkens eller vilkas religiösa övertygelse de uttrycka. Vi anse emellertid, att man bland de hittills lästa berättelserna lämpligen kan vidtaga en gallring eller ett utbyte av vissa mot andra.

I detta sammanhang måste ett gammalt pedagogiskt krav framföras. Den frihet vid valet av läroböcker, som eljes tillkommer våra skolmyndigheter och som visat sig verka mycket gott, måste även tillämpas vid undervisningen i sedelära och religion. Läroböcker för denna undervisning få absolut icke skapas av en underdånig kungl. kommitté eller av någon kommitté överhuvud. De böra skapas av personligheter — personligheter med etiskt sinne, pedagogisk blick och levande framställningsgåva. De böra ej heller granskas och antagas (eller rättare förkastas) av någon kungl. kommitté eller över huvud av någon särskild myndighet,

allra minst kyrkomötet. De böra få väljas och användas på samma villkor och under samma former som våra övriga läroböcker. Läroverksöverstyrelsen har ock i sitt utlåtande om senaste katekesförslaget hävdadt denna mening.

På anförda skäl föreslå vi alltså,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla:

1) att Kungl. Maj:t ville helt avskaffa varje slags katekesundervisning i våra skolor och i stället införa en för barnåldern lämpad undervisning i sedelära;

2) att Kungl. Maj:t ville låta ersätta den nuvarande bibliska historien med en lärobok i bibelkundskap och kristen troslära, där berättelserna och tros-lärorna framställas i sin historiska ram såsom vittnesbörd om de religiösa personernas och menigheternas övertygelse;

3) att läroböcker i religions- och sedelära — det nuvarande kristendomsämnet — måtte få väljas av de olika skolmyndigheterna på samma sätt som i andra läroämnen.

Stockholm den 27 januari 1919.

H. Hansson
i Rättvik.

Sten Berghund.